

Anna Golonka**GŁOSA DO WYROKU SĄDU APELACYJNEGO
W KATOWICACH Z 14 STYCZNIA 2016 ROKU (II AKA 493/15)****Teza**

„1. Silne wzburzenie usprawiedliwione okolicznościami to takie, które w ocenach społecznych może zasługiwać na pewne zrozumienie z punktu widzenia zasad moralnych. Jest bowiem współmierne do wywołującej go przyczyny pochodzącej od pokrzywdzonego, którego zachowanie wywołało afektywną reakcję spełniającą znamiona czynu zabronionego określonego w art. 148 § 4 k.k. Afekt może być odpowiedzią na doznaną krzywdę osobistą.

2. Nie jest prawidłowym badanie okoliczności mogących stan wzburzenia spowodować tylko w oparciu o kryterium subiektywne dotyczące aparatu pojęciowego sprawcy i jego indywidualnego systemu wartości, który najwyraźniej jest zaburzony. Zdarzenia generujące wzburzenie, gdy poddać je ocenie, wymagają zastosowania kryterium zobiektywizowanego opartego o przyjęte powszechnie normy etyczne i zasady współżycia społecznego. Wymaganym jest również, co szczególnie istotne w kontekście «usprawiedliwienia» wzburzenia, by wspomnianym okolicznościom, które najczęściej dotyczą zachowań pokrzywdzonego, towarzyszyła cecha pewnej obiektywnej współmierności, adekwatności wzburzenia, które winno być «silne» w takim stopniu, że spowodowało w następstwie działania zmierzające do pozbawienia życia”¹.

Tezowane orzeczenie zostało wydane w następującym stanie faktycznym: „oskarżony K. S. wyrokiem Sądu Okręgowego w Katowicach z 30 czerwca 2015 r. (sygn. XVI K 132/14) został uznany za winnego tego, że w nocy 3/4 stycznia 2014 r. w M., w mieszkaniu przy ul. [...], działając w zamiarze bezpośrednim pozbawienia życia P.H., zadając wymienionej uderzenia ostrymi narzędziami w okolice karku, szyi, głowy i twarzy oraz uciskając na jej szyję, spowodował

¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 14 stycznia 2016 r., sygn. II AKA 493/15, Lex nr 2023119.

u wymienionej obrażenia ciała w postaci: licznych ran kłutych, kłuto-ciętych, tłuczonych i tłuczono-ciętych karku, szyi, głowy i twarzy, w tym rany kłutej karku z uszkodzeniem V kręgu szyjnego i rdzenia kręgowego oraz następowym krwotokiem do kanału kręgowego, a także ucisku na szyję o charakterze dławienia ze złamaniem prawego rożka chrząstki tarczowatej, które to obrażenia skutkowały śmiercią P.H.”. Obrońca oskarżonego, wnosząc apelację od powyższej sentencji, podniósł w niej m.in. zarzut błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzekania, który miał istotny wpływ na treść zaskarżonego wyroku, poprzez przyjęcie, że K.S. w chwili czynu nie działał pod wpływem wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami.

Odnosząc się do problematyki objętej tezą postawioną przez Sąd Apelacyjny w Katowicach w powołanym judykacie, należy już na wstępie zaznaczyć, że stanowi ona zagadnienie, które w swej istocie wykracza poza granice wyznaczone li tylko przepisami prawa. Dotyczy to w szczególności stanu silnego wzburzenia, stanowiącego jedno ze znamion uprzywilejowanego typu zabójstwa, o którym mowa w art. 148 § 4 k.k., potocznie zwanego zabójstwem w afekcie. Samo zaś usprawiedliwienie okoliczności, w których podjęty jest czyn będący przedmiotem prawnokarnego wartościowania, stanowi kategorię prawną. Wyraz temu dał także Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 14 stycznia 2016 r., wyrażając swoje stanowisko w kwestii „badania okoliczności mogących stan wzburzenia spowodować”.

Już na wstępie należy podzielić zapatrywanie wyrażone przez ten Sąd w odniesieniu do okoliczności mogących uzasadniać stan silnego wzburzenia, z zastrzeżeniem, że poprzedzone ono zostanie uwagami poczynionymi na temat stanu silnego wzburzenia, „wybuchu” jako najczęściej pojawiającego się przejawu reakcji emocjonalnej i dopiero na tej podstawie zostaną wyraźnie oddzielone subiektywne kryteria oceny afektu od obiektywnie występujących okoliczności usprawiedliwiających jego wystąpienie. Tego, ze zrozumiałych zresztą względów, Sąd Apelacyjny w Katowicach nie uczynił w swoim wyroku.

Po wtóre, pewne zastrzeżenia należy jednak zgłosić pod adresem powyższej sentencji *in fine*, a ściślej wymagania postawionego przez ten Sąd w glosowanym wyroku, aby wzburzenie było „«silne» w takim stopniu, że spowodowało w następstwie działania zmierzające do pozbawienia życia”.

Do tych kwestii, w odpowiedniej kolejności, wypada się odnieść, czemu jest poświęcone niniejsze opracowanie.

W tym miejscu warto przypomnieć, że typ uprzywilejowany zabójstwa, określony w art. 148 § 4 k.k. dla kwalifikacji zachowania z tego przepisu, wymaga spełnienia podstawowych przesłanek, jakimi są²: stan silnego wzburzenia

² Por. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 25 lutego 1998 r., sygn. II AKa 12/98, LexPolonica nr 343553.

sprawcy, popełnione pod jego wpływem zabójstwo, szczególna sytuacja motywacyjna, która uzasadnia powstanie tego stanu, wobec czego niejako „usprawiedliwia” ona działanie sprawcy³. Tym samym z zabójstwem w afekcie mamy do czynienia wówczas, gdy czynowi sprawcy towarzyszą „przeżycia emocjonalne górujące nad przeżyciami intelektualnymi i ta dominacja przeżyć emocjonalnych nie musi być wynikiem mankamentów występujących w psychice sprawcy”⁴. Sprawca takiego czynu zabronionego znajduje się więc w takim stanie psychicznym, w którym „kontrolna rola rozumu zostaje ograniczona w takim stopniu, że sprawca działa pod wpływem uczuć niehamowanych przez rozum”⁵.

Powyższe pozwala już *prima facie* dostrzec, że ustawodawca kary wyraźnie odróżnia stan silnego wzburzenia, potocznie zwany afektem⁶, od okoliczności, które taki stan mogą wywołać. Co więcej, stan silnego wzburzenia na ogół bywa utożsamiany z wybuchem stanowiącym reakcję emocjonalną na doznane bodźce (w omawianym kontekście przeważnie o charakterze negatywnym). To z kolei zmusza do postawienia pytania o rodzaj bodźców, których wystąpienie powinno zostać uwzględnione przy ocenie takiej reakcji, okres ich oddziaływania na psychikę sprawcy tudzież ewentualne znaczenie dla oceny prawnej zachowania sprawcy jego cech osobniczych. Zastrzec przy tym wypada z góry, że mowa w tym miejscu jedynie o zjawiskach niewykraczających poza typowe, jeżeli wolno tak to ująć⁷, zjawiska natury psychofizycznej, wobec czego i rodzaj reakcji będzie odpowiadał pojęciu „afektu fizjologicznego”⁸.

³ Tak też: *ibidem*.

⁴ Wyrok SN – Izba Karna z 31 marca 1988 r., sygn. I KR 63/88, LexPolonica nr 308507.

⁵ Wyrok SN z 9 lipca 1968 r., sygn. IV KR 110/68, OSNPG 1969, z. 1, poz. 8. Podobnie: SN w wyroku z 2 lutego 1973 r., sygn. IV KR 392/72, OSNPG 1973, z. 8, poz. 114.

⁶ Kwestia nomenklatury stanowi odrębne zagadnienie. Przeciwnicy utożsamiania stanu silnego wzburzenia z pojęciem afektu podkreślają, że ten pierwszy termin jest zakresowo szerszy. Por. Z. Hołda, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 1972 r. (II KR 116/72)*, „Nowe Prawo” 1973, nr 7–8, s. 1186; J. Witkowska, *Zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami* [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XIII*, Wrocław 2003, s. 214, a także: wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 14 października 2008 r., sygn. II AKA 133/2008, KZS 2008, z. 11, poz. 51 i 58.

⁷ Rzecz dotyczy pojęcia tzw. normy psychicznej czy inaczej – „normalności”, która w naukach psychiatrii i psychologii klinicznej jest postrzegana przez pryzmat pewnych umownych kryteriów, które pozwalają na wyznaczenie modelowego, wzorcowego stanu psychicznego i tym samym mogą być one odnoszone do przeciętnych, typowych, najczęściej pojawiających się reakcji człowieka. Por. Z. Czaplą, *O pewnych wybranych kryteriach „normy” w nauce psychologii i psychiatrii* [w:] *Antropologia a medycyna i promocja zdrowia*, red. A. Malinowski, H. Stolarczyk, W. Lorkiewicz, Łódź 2000, s. 9–26.

⁸ Wypada zaznaczyć, że określenie odnoszące się do afektu fizjologicznego, jak i sam podział na podstawowe rodzaje afektu tj. fizjologiczny, patologiczny oraz na podłożu patologicznym był w literaturze przedmiotem krytyki. Por. H. Popławski, *Stan silnego wzburzenia a ograniczenie poczytalności*, „Nowe Prawo” 1980, z. 6, s. 39.

Osobnym zagadnieniem pozostają bowiem reakcje wykraczające poza fizjologicznie przeżywaną reakcję emocjonalną i prowadzące do nadania afektowi statusu reakcji nietypowej (patologicznej) bądź na podłożu patologicznym. Zaznaczyć przy tym wypada, że ich rozróżnienie bywa w praktyce kwestią niełatwą do jednoznacznego stwierdzenia, bowiem granica pomiędzy tymi stanami nie jest ostra (zwłaszcza gdy w grę wchodzi podłoże chorobowe, na tle którego mogła powstać nasilona reakcja emocjonalna). Powodem jest także brak jedno-myślności w kwestii definiowania tych stanów. Jedni przyjmują bowiem, że o przynależności afektu „do kategorii zjawisk bądź to fizjologicznych, bądź patologicznych decyduje wyłącznie sposób ich przeżywania, ich forma, a nie barwa, temat (treść)”⁹. Inni natomiast kładą nacisk na gwałtowny i nagły charakter afektu fizjologicznego, jego krótkotrwały czas i siłę reakcji¹⁰, względnie precyzują, że dotyczy on jedynie osób „zdrowych psychicznie”¹¹. Z tym ostatnim po-glądem nie sposób się zgodzić, skoro podłoże afektu, przesądzające o zasadności zdiagnozowania afektu na podłożu patologicznym, niekoniecznie musi wiązać się z chorobą psychiczną. Z kolei sam tylko przebieg, jego czas trwania, nagłe powstanie i ewentualnie siła reakcji na bodźce są przez ekspertów w dziedzinie psychiatrii uznawane także za przejawy stanu wyjątkowego¹². Zasadniczo jednak za podstawę rozróżnienia tych rodzajów afektu można uznać podłoże każdego z nich. Jak podkreślają specjaliści z zakresu psychiatrii, w przypadku stanów fizjologicznych „ich cechą znamionną jest bowiem taki system czynnościowej jedności psychicznej, w którym struktury związane z aktywnością najwyższych pięter układu nerwowego, tj. kory czołowej, przeważają nad strukturami wyzna-czanymi aktywnością niższych jego pięter (korą pozaczolową i układem podko-rowym) lub przynajmniej je równoważą”¹³. Zastrzegają oni wszakże, że jest to równowaga chwiejna, z możliwością wychyleń w obie strony¹⁴. Co się tyczy patologii, to na ogół przyjęło się za takową uznawać stan psychiczny odbiegają-

⁹ J. Kozarska-Dworska, M. Dworski, *Afekt patologiczny w teorii i praktyce sądowo-psychia-trycznej*, „Problemy Wymiaru Sprawiedliwości” 1978, nr 2, s. 72–75.

¹⁰ K. Daszkiewicz, *Przestępstwa z afektu w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982, s. 12–13.

¹¹ Argumentacją tego stanowiska jest brak konsekwencji wiązanych z następstwem poczytalności w znacznym stopniu ograniczonej albo niepoczytalności, jaką jest ograniczenie w znacznym stopniu, bądź zniesieniu zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem, które, według przedstawicieli tego poglądu, wykluczają afekt spod zjawisk „fizjologicznych”. Por. Z. Młynarczyk, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych: Glosa do wyroku z dnia 16 czerwca 1972 r. (II KR 64/72)*, „Nowe Prawo” 1973, z. 7–8, s. 1174. Podobnie: K. Mioduski, *Zabójstwo pod wpływem silnego wzruszenia*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1956, nr 1, s. 29.

¹² M. Jarosz, *Psychopatologia ogólna* [w:] *Podstawy psychiatrii. Podręcznik dla studentów*, red. M. Jarosz, Warszawa 1988, s. 54, 246.

¹³ J. Kozarska-Dworska, M. Dworski, *Afekt patologiczny...*, s. 73.

¹⁴ *Ibidem*.

cy od prawidłowego, wobec czego stan patologiczny przyjmuje się wtedy, gdy w zniekształconej wskutek (szeroko pojętych) czynników chorobowych świadomości pojawiają się wrażenia sprzeczne z tym, co zachodzi w obiektywnie istniejącej rzeczywistości, względnie wrażenia te są bardzo luźno z nią związane (np. omamy, iluzje)¹⁵. W orzecznictwie wyrażono zaś zapatrywanie, jakoby w afekcie (także tym fizjologicznym) „cała świadomość ulegała zaciemnieniu”¹⁶, z czym nie do końca sposób się zgodzić, skoro wprawdzie pole świadomości ulega wówczas pewnemu zawężeniu, niemniej jednak „zaciemnieniu” nie ulega *sensorium*¹⁷.

Nie powinno budzić wątpliwości, że afekt jako rodzaj przeżycia sam w sobie należy do zjawisk natury psychologicznej. Sposób jego przebiegu, podatność kumulowania emocji, sama siła czy gwałtowność (ewentualnego¹⁸) wybuchu będą w każdym wypadku miały charakter indywidualny. Nie uchybia to jednak nadawaniu stanowi silnego wzburzenia przymiotu kategorii prawnej¹⁹. Powodem tego jest nie tyle rozróżnienie tych dwóch pojęć, które – co do zasady²⁰ – traktuje się jako synonimiczne, ile wiązanie stanu silnego wzburzenia z czynnikami wpływającymi na jego powstanie, a w konsekwencji także na podjęty przez sprawcę czyn²¹. Słusznie więc wywiódł Sąd Najwyższy, że: „[s]tan z art. 148 § 2 kk [obecnie art. 148 § 4 k.k. – A.G.] – «działanie pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami» jest kategorią prawną. Stan ten składa się z dwóch części: pod wpływem silnego wzburzenia (szczególnie zachwianie równowagi psychicznej sprawcy – do oceny pożądane są opinie psychiatrów lub psychologa) i usprawiedliwionego okolicznościami (czyn zasługujące na odmienną, mniejszą ujemną ocenę w świetle zasad współżycia społeczne-

¹⁵ *Ibidem*, s. 74.

¹⁶ Por. wyrok Sądu Najwyższego z 31 marca 1978 r., sygn. IV KR 68/78, Lex nr 21761.

¹⁷ Por. J. Reykowski, *Emocje i motywacja* [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1975, s. 570.

¹⁸ W kwestii odejścia od konieczności zmanifestowania stanu silnego wzburzenia silnym wybuchem emocjonalnym por. np. P. Horoszowski, *Zabójstwo z afektu*, Warszawa 1947, s. 45–46. Autor ten zauważył, że „przeżycia uczuciowe nabierają znacznej siły i stają się gwałtownym zaburzeniem całego strumienia życia psychicznego”. Podobne stanowisko zajęła M. Budyn-Kulik, *Zabójstwo tyrana domowego. Studium karnoprawne i wiktymologiczne*, Lublin 2005, s. 172–173, a także: J. Pobocho, *Aspekty psychiatryczne, psychologiczne i prawne stanu silnego wzburzenia*, „Palestra” 1993, z. 7–8, s. 35–38.

¹⁹ Por. m.in. wyrok SN – Izba Karna z 8 września 1972 r., sygn. II KR 116/72, LexPolonica nr 358412; wyrok SN – Izba Karna z 12 maja 1988 r., sygn. II KR 92/88, LexPolonica nr 308508; wyrok SN – Izba Karna z 9 marca 1982 r., sygn. III KR 26/82, LexPolonica nr 309467.

²⁰ Takie podejście krytykowane. Por. Z. Hołda, *Glosa...*, s. 1186; J. Witkowska, *Zabójstwo...*, s. 214, a także: wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 14 października 2008 r., sygn. II AKa 133/2008, KZS 2008, z. 11, poz. 51, 58.

²¹ Por. także: S. Cora, *Zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia w świetle prawa i psychologii*, „Nowe Prawo” 1973, z. 7–8, s. 1035.

go)²². Z kolei wśród czynników, które najczęściej zwykło się uznawać za przyczyny mogące wywołać usprawiedliwiony stan silnego wzburzenia, wymienia się: uprzednie długotrwałe znęcanie się psychiczne lub fizyczne przez pokrzywdzonego nad sprawcą zabójstwa, uporczywe nękanie lub prowokowanie, ciężką obelgę²³, posądzenie o czyn hańbiący czy zdradę małżeńską²⁴. W orzecznictwie odrzucono jednak zawiedzioną miłość jako wystarczającą do przyjęcia kwalifikacji z art. 148 § 4 k.k.²⁵

Należy wobec tego podzielić zapatrywanie, w świetle którego „okoliczności usprawiedliwiających stan silnego wzburzenia nie można doszukiwać się w cechach charakteru sprawcy, w jego predyspozycjach psychicznych z powodu odchylenia od normy”²⁶. Muszą one leżeć niejako „poza sprawcą”²⁷, w zjawiskach zewnętrznych, na które silne wzburzenie i podjęte pod jego wpływem działanie jest reakcją. Z tego względu nie byłoby poprawne budowanie konstrukcji stanu silnego wzburzenia, o którym mowa w art. 148 § 4 k.k., wyłącznie w oparciu kryteria subiektywne, „dotyczące aparatu pojęciowego sprawcy i jego indywidualnego systemu wartości”²⁸. Przyczyny tego stanu, czyli „zdarzenia generujące wzburzenie”, winny wobec tego zostać poddane ocenie przy zastosowaniu kryterium zobiektywizowanego, „opartego o przyjęte powszechnie normy etyczne oraz zasady współżycia społecznego”²⁹. Ich obiektywny charakter wynika więc z tego, że jakkolwiek nie eksklupują one samego sprawcy zabójstwa, skoro prze-

²² Wyrok SN – Izba Karna z 9 marca 1982 r., sygn. III KR 26/82, LexPolonica nr 309467.

²³ Błahą obelgę jako bodziec wywołujący bardzo silną reakcję emocjonalną odrzucono np. w wyroku SN z 11 lutego 1958 r., sygn. III K 1336/57, z akceptującą w tym zakresie glosą K. Daszkiewicz, OSPiKA 1958, z. 9, poz. 240, s. 566–567.

²⁴ Por. wyrok SN z 6 kwietnia 1981 r., sygn. I KR 30/81, OSNPG 1981, z. 8–9, poz. 92; wyrok SN z 16 sierpnia 1968 r., sygn. II KR 90/68, OSNKW 1969, z. 3, poz. 29; wyrok SN z 30 listopada 1972 r., sygn. I KR 243/72, OSNKW 1973, z. 6, poz. 78; wyrok SN z 30 sierpnia 1972 r., sygn. I KR 118/72, OSP 1973/–, z. 5, poz. 101; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 30 marca 1995 r., sygn. II AKr 26/95, OSA 1996, z. 11–12, poz. 46.

²⁵ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 13 lutego 1992 r., sygn. II AKr 4/92, OSAiSN 1992, z. 6, poz. 36 i z zastrzeżeniem, że nie daje to wystarczających podstaw do generalizowania danego wypadku (czyli odrzucenia na tej podstawie *in abstracto* każdej sytuacji). Podobnie por. wyrok Sądu Najwyższego z 30 listopada 1977 r., sygn. III KR 330/77, Lex nr 64002.

²⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 29 listopada 1994 r., sygn. II AKr 354/94, LexPolonica nr 303045.

²⁷ Por. wyrok SN – Izba Karna z 29 września 1971 r., sygn. II KR 186/71, LexPolonica nr 305524; wyrok SN – Izba Karna z 12 stycznia 1977 r., sygn. V KR 228/76, LexPolonica nr 305538; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 9 września 1992 r., sygn. II AKr 167/92, LexPolonica nr 420309.

²⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 10 czerwca 2005 r., sygn. II AKA 151/2005, LexPolonica nr 409679.

²⁹ *Ibidem*. Podobnie SN w postanowieniu z 7 marca 2008 r., sygn. V KK 355/2007, LexPolonica nr 1900827.

stępstwo to zawsze pozostanie czynem godzącym w dobro prawne najwyższej wartości, jakim jest życie ludzkie, to jednak z punktu widzenia moralnego i społecznego mogą one wywołać pewne zrozumienie dla jego zachowania³⁰. O usprawiedliwieniu silnego wzburzenia nie decyduje więc żadną miarą to, jaką ewentualnie podatność, względnie „odporność” psychiczną ma sprawca ani to, jakie są cechy jego charakteru, ale to, jaka była przyczyna prowadząca do wywołania silnego wzburzenia, i to, czy „z punktu widzenia powszechnie aprobowanych norm moralnych jest ona – przynajmniej w pewnym zakresie – wybaczalna”³¹. Przeciwnie podejście prowadziłyby bowiem do niczym nieuzasadnionego „premiowania” sprawców skłonnych do zachowań impulsywnych, podejmowanych bez należytego przemyślenia, chociaż w skutkach niczym nieodbiegających od podobnych zachowań podjętych wszakże przez osoby mniej porywcze czy wręcz zazwyczaj skłonne do wyważonych reakcji. Nie jest jednak wykluczone, że pewne cechy osobnicze będą miały znaczenie dla końcowej oceny zachowania sprawcy (nie zaś dla samej jego kwalifikacji), w szczególności zaś, że będą one przedmiotem wnikliwej oceny sądu przeprowadzonej na etapie oceny stopnia zawinienia i związanej z tym decyzji o wymiarze adekwatnej kary lub innej sankcji karnej.

Natomiast w kontekście „usprawiedliwienia” stanu silnego wzburzenia nacisk kładzie się także na to, aby okolicznościom, w których dochodzi do zabójstwa, a które najczęściej „pochodzą” od pokrzywdzonego, towarzyszyła cecha pewnej obiektywnej współmierności, adekwatności wzburzenia³². Zwrócił na to uwagę także Sąd Najwyższy w wyroku z 25 sierpnia 1980 r. stwierdzając: „Nie można również uznać za usprawiedliwione silnego wzburzenia, gdy brak jest współmierności między nim a doznaną krzywdą, gdy zachodzi kłócząca się z zasadami współżycia społecznego dysproporcja między reakcją sprawcy a przyczyną, która reakcję tę wywołała”³³.

Sąd Apelacyjny w Katowicach w glosowanym wyroku wypowiedział się również na temat intensywności emocji przeżywanych w stanie silnego wzburzenia, uznając, że winno ono być „«silne» w takim stopniu, że spowodowało w następstwie działania zmierzające do pozbawienia życia”. Takie sformułowa-

³⁰ Por. wyrok SA we Warszawie z 5 września 2006 r., sygn. II AKa 220/2006, LexPolonica nr 1909814. Podobnie: wyrok SN – Izba Karna z 25 sierpnia 1980 r., sygn. I KR 192/80, LexPolonica nr 357591.

³¹ Postanowienie SN – Izba Karna z 7 marca 2008 r., sygn. V KK 355/2007, LexPolonica nr 1900827.

³² Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 10 czerwca 2005 r., sygn. II AKa 151/2005, LexPolonica nr 409679.

³³ Por. wyrok SN – Izba Karna z 25 sierpnia 1980 r., sygn. I KR 192/80, LexPolonica nr 357591, podobnie: wyrok SN – Izba Karna z 19 stycznia 1970 r., sygn. I KR 208/69, LexPolonica nr 360435.

nie nasuwa pewną uwagę odnoszącą się do „stopnia” silnego wzburzenia. Wydaje się ono nie najlepsze, a to z racji możliwego skojarzenia ze stopniem ograniczenia zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem, który, gdy jest znaczny, uzasadnia stosowanie art. 31 § 2 k.k., czyli uznanie, że sprawca *tempore criminis* miał ograniczoną w znacznym stopniu poczytalność. To zaś, zasadniczo, gdy afekt był jedynym powodem zmniejszenia poczytalności sprawcy zabójstwa niezależnie od stopnia nasilenia reakcji emocjonalnej przemawia za stosowaniem art. 148 § 4 k.k. Przeciwnie podejście, zwłaszcza prowadzące do stosowania kwalifikacji złożonej, w której powołano by się na art. 148 § 1 k.k. w zw. z art. 31 § 2 k.k. (wobec zasadności uniknięcia uwzględnienia tej samej okoliczności dwukrotnie w kwalifikacji prawnej, czyli jako podstawy zastosowania typu uprzywilejowanego zabójstwa oraz przyczyny poczytalności w znacznym stopniu ograniczonej) prowadziłoby do niczym nieuzasadnionego gorszego traktowania sprawcy zabójstwa w afekcie, u którego emocje osiągnęły poziom prowadzący do zmniejszenia jego poczytalności, względem tego, u którego afekt nie wystąpił z taką intensywnością. Oczywiście powyższe może nasuwać i taki wniosek, że wzburzenie winno być w stopniu mniejszym niż konieczny do przyjęcia poczytalności zmniejszonej, jednak dostatecznie silnym, aby uzasadniało (przy spełnieniu pozostałych przesłanek określonych w tym przepisie) stosowanie art. 148 § 4 k.k. Takie wnioskowanie nie znajduje jednak żadnego odzwierciedlenia w tekście ustawy, wobec czego prowadziłoby ono do niczym nieuprawnionej wykładni zawężającej.

Swoją drogą, warto byłoby zastanowić się w tym miejscu nad samą „siłą wzburzenia”, jaka winna charakteryzować stan sprawcy zabójstwa, aby uzasadniało to stosowanie art. 148 § 4 k.k. Sąd Apelacyjny w Katowicach w przedmiotowym orzeczeniu trafnie przyjął, że powinna ona wiązać się z takim oddziaływaniem emocji, że prowadziło ono w następstwie do podjęcia czynu, o którym mowa w tym przepisie. Tego zresztą wymaga wprost art. 148 § 4 k.k. wobec postawionego wymagania, aby zabójstwo było popełnione – *lege verbis* – „pod wpływem” stanu silnego wzburzenia. Jak jednak rozumieć silne wzburzenie, skoro ustawodawca nie pokusił się w tej mierze o żadne doprecyzowanie, w szczególności takie, jak chociażby to, na które wskazał Sąd Apelacyjny w Katowicach w swoim wyroku, pisząc o „stopniu” siły.

Z całą pewnością więc ocenie będzie podlegała tutaj intensywność emocji (nie zaś jej stopień), która, jak proponowano w literaturze przedmiotu, może odznaczać się przymiotem silnej albo bardzo silnej³⁴. W dalszym ciągu jednak nie pozwala to na stworzenie w miarę skonkretyzowanego kryterium oceny za-

³⁴ Tak: K. Buchała, *Przypisanie zachowania popełnionego w stanie niepoczytalności (poczytalności umniejszonej) spowodowanej odurzeniem się lub silnym afektem*, „Studia Prawnicze” 1988, z. 1–2, s. 240.

chowania dla potrzeb ewentualnego stosowania art. 148 § 4 k.k. Co więcej, kryterium takie – jak się zdaje – w ogóle trudno byłoby nakreślić w jakiś jeden sposób, generalnie ujęty. Nie da się bowiem stworzyć jednolitego wzorca emocji, podobnie jak nie ma możliwości dokonania wiarygodnego testu pozwalającego na np. procentowe wyliczenie „siły” reakcji emocjonalnej. Z całą pewnością jednak daje się, i to z powodzeniem, określić, czy reakcja emocjonalna sprawcy zabójstwa miała *in concreto* taki przebieg, że możliwe i uzasadnione jest twierdzenie, że w danym wypadku silne wzburzenie u tego sprawcy faktycznie osiągnęło taki poziom, że „emocje biorą zdecydowaną przewagę nad intelektem przy wyraźnym ograniczeniu kontrolującej działalności rozumu”³⁵. Należy zatem w pełni podzielić stanowisko wyrażonego przez Sąd Najwyższy w wyroku z 25 sierpnia 1980 r., z którego wynika, że okoliczności rozważanego wypadku „nie mogą być rozważane w abstrakcji, muszą one wynikać z konkretnych ustaleń w danej sprawie (...) kryteria oceny, czy silne wzburzenie jest usprawiedliwione konkretnymi okolicznościami danej sprawy, wywodzą się z przesłanek psychologicznych i moralnych oraz zasad współżycia społecznego, które sąd powinien każdorazowo ustalić jako podstawę do przypisania oskarżonemu zabójstwa w postaci uprzywilejowanej”³⁶.

Natomiast osobnym zagadnieniem, które na zakończenie warto również poruszyć w tym miejscu, jest uzewnętrzniony charakter wybuchu jako przesłanka pozwalająca na ewentualne przypisanie sprawcy odpowiedzialności z art. 148 § 4 k.k. W tym względzie przed laty panowała wyjątkowa zgodność co do tego, że stan silnego wzburzenia jako reakcja o najwyższym stopniu natężenia emocjonalnego winien być uzewnętrzniony i w odpowiedni sposób „zamanifestowany”³⁷.

Z czasem jednak wraz z rozwojem wiedzy psychologicznej zaczęto odchodzić od sztywno zakreślonego wymagania, aby stan silnego wzburzenia u sprawcy zabójstwa przybierał każdorazowo postać uzewnętrznionego wybuchu afektywnego. Jak bowiem sygnalizowano w piśmiennictwie prawnokarnym, zdarzają się przypadki, w których u sprawcy zabójstwa popełnionego w afekcie „odpowiednio ukształtowane procesy wewnętrzne i struktura osobowości nie dopuszczają do tej formy wyrażenia przeżyć afektywnych”³⁸, jakiej z reguły spodziewa-

³⁵ Wyrok SN – Izba Karna z 11 grudnia 1978 r., sygn. II KR 268/78, LexPolonica nr 363475.

³⁶ Por. wyrok SN – Izba Karna z 25 sierpnia 1980 r., sygn. I KR 192/80, LexPolonica nr 357591, a także: wyrok SN z 14 grudnia 1973 r., sygn. III KR 303/73, OSNKW 1974, z. 4, poz. 66.

³⁷ Por. W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1982, s. 484; M. Siewierski [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny – komentarz*, Warszawa 1971, s. 347.

³⁸ Por. S. Cora, *Zabójstwo pod wpływem silnego...*, s. 1030.

libyśmy w takiej sytuacji, czyli silnie zaznaczającej się (uzewnętrznionej) eksplozji afektywnej. Nie bez znaczenia pozostaje przy tym to, że nie u każdego człowieka jednakowe jest prawdopodobieństwo gwałtownej reakcji na bodźce, opartej na silnym wybuchu emocjonalnym³⁹. Wobec tego, jak słusznie dostrzegł Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z 10 marca 1994 r.: „Silne wzburzenie może być wynikiem długotrwałego procesu emocjonalnego sprawcy, narastania napięcia [...] zewnętrzne reakcje [...] wystąpienia silnego wzburzenia mogą być różne. Reakcje te zależne są od stanu psychicznego, osobowości. Pozorny spokój nie może stanowić przeszkody do stwierdzenia takiego stanu”⁴⁰. Godzi się jednak dodać, że w orzecznictwie sądowym nadal panuje przekonanie o tym, że „[n]ie można przyjąć, że oskarżony działał w stanie silnego wzburzenia, skoro takowe nie było dostrzegalne przez nikogo z nim się stykającego w ciągu blisko miesiąca czasu od wykrycia niewierności żony do dnia zabójstwa”⁴¹. W świetle aktualnej wiedzy psychologicznej, pogląd taki wydaje się jednak dalece wątpliwy, a z całą pewnością niedający się do obrony *in abstracto*, nawet jeżeli w konkretnej sprawie mógł on znaleźć uzasadnienie.

Bibliografia

- Andrejew I., Kubicki L., Waszczyński J., *System prawa karnego*, t. IV, cz. 1: *O przestępstwach w szczególności*, Warszawa–Wrocław–Kraków, Gdańsk–Łódź 1985.
- Buchała K., *Przypisanie zachowania popełnionego w stanie niepoczytalności (poczytalności umniejszonej) spowodowanej odurzeniem się lub silnym afektem*, „*Studia Prawnicze*” 1988, z. 1–2.
- Budyn-Kulik M., *Zabójstwo tyrana domowego. Studium karnoprawne i wiktymologiczne*, Lublin 2005.
- Cora S., *Zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia w świetle prawa i psychologii*, „*Nowe Prawo*” 1973, z. 7–8.
- Czapla Z., *O pewnych wybranych kryteriach „normy” w nauce psychologii i psychiatrii [w:] Antropologia a medycyna i promocja zdrowia*, red. A. Malinowski, H. Stolarczyk, W. Lorkiewicz, Łódź 2000.
- Daszkiewicz K., *Przestępstwa z afektu w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982.
- Hołda Z., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 1972 r. (II KR 116/72)*, „*Nowe Prawo*” 1973, nr 7–8.
- Horoszowski P., *Zabójstwo z afektu*, Warszawa 1947.
- Jarosz M., *Psychopatologia ogólna [w:] Podstawy psychiatrii. Podręcznik dla studentów*, red. M. Jarosz, Warszawa 1988.

³⁹ I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński, *System prawa karnego*, t. IV, cz. 1: *O przestępstwach w szczególności*, Warszawa–Wrocław–Kraków, Gdańsk–Łódź 1985, s. 350.

⁴⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 10 marca 1994 r., sygn. II AKr 13/94, KZS 1994, z. 3, poz. 16.

⁴¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 15 czerwca 1993 r., sygn. II AKr 97/93, LexPolonica nr 414289.

- Kozarska-Dworska J., Dworski M., *Afekt patologiczny w teorii i praktyce sądowo-psychiatrycznej*, „Problemy Wymiaru Sprawiedliwości” 1978, nr 2.
- Mioduski K., *Zabójstwo pod wpływem silnego wzruszenia*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1956, nr 1.
- Młynarczyk Z., *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych: Glosa do wyroku z dnia 16 czerwca 1972 r. (II KR 64/72)*, „Nowe Prawo” 1973, z. 7–8.
- Pobocho J., *Aspekty psychiatryczne, psychologiczne i prawne stanu silnego wzburzenia*, „Palestra” 1993, z. 7–8.
- Popławski H., *Stan silnego wzburzenia a ograniczenie poczytalności*, „Nowe Prawo” 1980, z. 6.
- Reykowski J., *Emocje i motywacja* [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1975.
- Siewierski M. [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny – komentarz*, Warszawa 1971.
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1982.
- Witkowska J., *Zabójstwo pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami* [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XIII*, Wrocław 2003.

Streszczenie

Przedmiotem opracowania jest teza postawiona przez Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 14 stycznia 2016 r. i wynikające z niej zagadnienia dotyczące stanu silnego wzburzenia jako jednego ze znamion uprzywilejowanego typu zabójstwa, jakim jest zabójstwo w afekcie określone w art. 148 § 4 k.k. Sąd Apelacyjny w Katowicach w swoim judykacie odniósł się do kryteriów oceny stanu silnego wzburzenia, jak również przyczyn, które mogą usprawiedliwić afekt. Ponadto tezą wyroku objęto kwestie dotyczące siły wybuchu emocjonalnego, jaką powinien cechować afekt, aby mógł mieć znaczenie dla prawnokarnej oceny zachowania sprawcy. Zagadnienia wobec tego uczyniono także meritem niniejszego opracowania, w którym co do zasady wyrażono stanowisko akceptujące większą część tezy postawionej przez Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 14 stycznia 2016 r.

Słowa kluczowe: silne wzburzenie, afekt fizjologiczny, zabójstwo w afekcie

GLOSS TO THE JUDGMENT OF THE COURT OF APPEAL IN KATOWICE ON 14 JANUARY 2016. (II AKA 493/15)

Summary

Subject of the study is a thesis put forward by the Katowice Court of Appeal in its judgment on 14 January 2016 and included therein issues concerning crime of passion in Polish Criminal Law (Article 148 § 4 Criminal Code of Poland). Katowice Court of Appeal in its judgment referred to criteria of assessment of the state of strong affection, as well as causes which can justify this affect. Moreover, the thesis of the judgment covered certain questions about the strength of the emotional explosion, which should feature the affect that it could have any implications for criminal law and assessment of the behavior of the perpetrator. Therefore, these issues also have been done the merits of this study, in which, in principle was expressed the position of accepting most of the arguments put forward by the Katowice Court of Appeal in its judgment of 14 January 2016.

Keywords: extreme emotional agitation, physiological affect, crime of passion, aggravated manslaughter